

HÂRİSÎ, Mahmûd b. Ubeydullah

HÂRİSÎ, Mahmûd b. Ubeydullah

(محمود بن عبيد الله الحارثي)

Ebû'l-Kâsım (Ebû'l-Mehâmid)
Alâüddîn Mahmûd b. Ubeydillâh
b. Sâid el-Hârîsî
(ö. 606/1209)

Hanefî fakihi.

Zilhicce 531'de (Eylül 1137) Serahs'ta doğdu ve orada yetişti. Doğum tarihi 541 (1147) olarak da kaydedilmektedir. Mervîli olması sebebiyle Mervezî ve Belh civarındaki Tâykân'a nisbetle Tâykânî nisbeleriyle de anılır. Babası, amcaları Muhammed ve Ubeydullah b. Sâid ile Abdülazîz b. Osman en-Neseffî'den ders aldı. Ayrıca Abdülkerîm b. Muhammed es-Sem'ânî, Nasr b. Seyyâr es-Sâidî, Mes'ûd b. Muhammed el-Mes'ûdî, Ebû Muhammed Fazl b. Muhammed ez-Zeyyâdî gibi âlimlerden hadis dinledi. Kendisinden İbnü'd-Dübeysî ve İbnü'n-Neccâr el-Bağdâdî gibi âlimler rivayette bulundular. Özellikle fıkıh ilminde derinleşerek devrinin önemli Hanefî hukukçularından biri oldu. Hilâf ilmi ve mezhebindeki görüşlere vukufundan dolayı "şeyhülislâm" lakabıyla tanındı. 605 (1209) yılında hac için gittiği Mekte ve Medine'de, dönüşte bir müddet kaldığı Bağdat ile daha sonra yerleştiği Mervîde ders verdi. 19 Rebîülevvel 606 (21 Eylül 1209) tarihinde Merv'de vefat etti.

Hepsi de fûrû-i fıkıhla ilgili olan eserlerinden sadece, Muhammed b. Hasan eş-Şeybânî'nin *el-Câmi'u'l-kebîr*'inin Ahmed b. Ebû'l-Müeyyed el-Mahmûdî en-Neseffî tarafından kaleme alınmış manzum şeklinin şerhi olan *Tefhîmü't-tahrîr li-naẓmi'l-Câmi'i'l-kebîr* adlı kitabı günümüze ulaşmıştır (Süleymaniye Ktp., Reisülküttâb Mustafa Efendi, nr. 306; Dâ-rü'l-kütübî'l-Mısıriyye, Fıkhu Hanefî, nr.

95). Kaynaklarda adı geçen diğer eserleri de şunlardır: *el-'Avn fi'l-fıkh*, *Hulâşatü'n-nihâye fi fevâ'idü'l-Hidâye*, *el-'Udde ve el-Fetâvâ*.

BİBLİYOGRAFYA:

Münzirî, *et-Tekmilê*, II, 175; Zehebî, *Târîhu'l-İslâm*: sene 601-610, s. 219; Kureşî, *el-Cevâhirü'l-muḥḥiyye*, III, 444; Keşfü'z-zunûn, I, 570; II, 1130, 1180, 2039; Leknevî, *el-Fevâ'idü'l-behiyye*, s. 209; Brockelmann, *GAL*, I, 179; *Suppl.*, I, 290; *Hediiyyetü'l-'ârifîn*, II, 404; Zirikî, *el-A'lâm*, VIII, 54; Kehhâle, *Mu'cemü'l-mü'ellifîn*, XII, 178-179; Sezgin, *GAS*, I, 426.

MEHMET ERDOĞAN

HÂRİSÎ, Mes'ûd b. Ahmed

(مسعود بن أحمد الحارثي)

Ebû Muhammed (Ebû Abdîrrahmân)
Sa'düddîn Mes'ûd b. Ahmed
b. Mes'ûd el-İrâkî el-Mısırî
(ö. 711/1312)

Hanbelî fakihi.

652 (1254) yılında dünyaya geldi. Babasının doğduğu Bağdat'ın batısındaki Hârisiye köyüne nisbetle anılır. İyi bir fıkıh öğrenimi görerek devrinin Hanbelî hukukçuları arasında seçkin bir yere sahip oldu. Kahire'de Radıyyüddîn İbnü'l-Burhân, Necîbüddîn el-Harrânî, Abdullah b. Allâk; İskenderiye'de Osman b. Avf, İbnü'l-Furât; Dimaşk'ta Ebû Zekerıyyâ İbnü's-Sayraffî, Ahmed b. Ebû'l-Hayr gibi muhaddislerden hadis dinledi. Kendisinden Takıyyüddîn es-Sübkî, Abdülazîz b. Muhammed b. Cemââ, Yûsuf b. Abdurrahman el-Mizzî ve Bîrzâfî gibi âlimler hadis dinlediler. Bir süre Dimaşk'ta Nûriye Medresesi meşihatlığında bulunan Hârîsî Mısır'a dönerek İbn Tolun, Hâkim, Sâlihiye ve Mansûriye camilerinde ders verdi. 709 yılı Rebîülâhîrinde (Eylül 1309) Mısır kâdîlkudâtlığına getirildi ve ölünceye

kadar bu görevde kaldı. Takıyyüddîn İbn Dakîkû'l-İd'in, Allah'a cihet izâfe edenlere katıldığı ve bu görüşlerin propaganda-sını yaptığı için Hârîsî ile ilişkilerini kestiğine dair kaynaklarda yer alan bilgilerden, bazı itikadî meselelerde çağdaşlarıyla ciddi ihtilâflara düştüğü anlaşılmaktadır. 14 Zilhicce 711 (22 Nisan 1312) tarihinde Kahire'de vefat eden Hârîsî Karâfe Kabristanı'na defnedildi.

Eserleri. 1. *Şerhu'l-Muknî*. Hanbelî hukukçusu İbn Kudâme'nin *el-Muknî* adlı eserinin "Âriyet" bölümünden "Vesâyâ"ya kadarki kısmının şerhidir (Brockelmann, I, 688). 2. *Şerhu Süneni Ebî Dâvûd*. Ebû Dâvûd'un *es-Sünen*'inin tamamlanamamış bir şerhidir. 3. *Emâlî*. Hadis metin ve sened tenkidıyla râvî biyografilerini ihtiva eden bir eserdir. Bütün kaynaklar Hârîsî'nin sadece bu üç eserini zikrederken Bağdatlı İsmâil Paşa *Şerhu Süneni İbn Mâce*'yi de ona atfetmektedir (bk. *İzâhu'l-meknûn*, II, 28).

BİBLİYOGRAFYA :

İbn Kudâme el-Makdisî, *'Ulemâ'ü'l-hadis*, IV, 274; Zehebî, *Tezkiretül-huffâz*, IV, 1495-1496; a.m.f., *el-Mu'in fi tabakâti'l-muhaddisîn* (nşr. Hemmâs Abdürrahîm Saîd), Amman 1404/1984, s. 229; Yâfiî, *Mir'âtü'l-cenân* (Cübûrî), IV, 251; İbn Receb, *ez-Zeyl 'alâ Tabakâti'l-Hanâbile*, Kahire 1372, II, 362-364; İbn Hacer, *ed-Dürrerü'l-kâmine*, IV, 347-348; İbn Tağrıberdî, *en-Nücümü'z-zâhire*, IX, 221; Süyûtî, *Hüsnü'l-muhâḍara*, I, 358; İbnü'l-Kâdî, *Dürretü'l-hicâc*, III, 11-13; İbnü'l-İmâd, *Şezerât*, VI, 28-29; Brockelmann, *GAL Suppl.*, I, 688; *İzâhu'l-meknûn*, II, 28; *Hediiyyetü'l-'ârifîn*, II, 469; Zirikî, *el-A'lâm*, VIII, 109-110; Kehhâle, *Mu'cemü'l-mü'ellifîn*, XII, 225.

VECDÎ AKYÜZ

HÂRİSÎ, Sâlih b. Ali

(صالح بن علي الحارثي)

Sâlih b. Ali b. Nâsir el-Hârîsî
(ö. 1314/1896)

Umanlı İbâzî lideri.

Bü Saîd hânedanından Saîd b. Sultân'ın en büyük destekçisi ve onun İngiltere elçisi olan Ali b. Nâsir'in oğludur. Babasının Pate Mezârîleri'ne karşı yapılan Siu Savaşı'nda öldürülmesinden (1845) sonra kabilesinin başına geçti. Sultan Saîd'in ölümünün ardından Uman Devleti Zengibar'da Seyyid Mâcid, Uman Maskat'ta Seyyid Süveynî idaresinde ikiye ayrıldığında Zengibar'da yaşamayı tercih etti ve tahtı ağabeyi Seyyid Mâcid'den almaya çalışan Bergaş b. Saîd'i destekledi. Ancak Bergaş ikinci teşebbüsünde de başarılı olamayınca (1859) Somali'ye sığındı ve

Mahmûd
b. Ubeydullah
el-Hârîsî'nin
Tefhîmü't-tahrîr
adlı eserinin
ilk iki sayfası
(Süleymaniye Ktp.,
Reisülküttâb
Mustafa
Efendi,
nr. 306)

orada kaldığı birkaç yıl içerisinde dinî ilimlerdeki eksikliklerini tamamladı.

Hârisî Somali'den döndüğünde yine politik çekişmelere katıldı ve bu defa Maskat'ta Saîd b. Sultân'ın torunu Sâlim b. Süveynî'ye (1866-1868) karşı olan Azzân b. Kays'ı destekledi. Böylece Uman'da gelişen Gâfirî ve Hinâvî grupları arasındaki görüş ayrılığı sırasında Şarkîyye Hinâvîleri olarak bilinen Doğu Uman kabilelerinin başına geçen Hârisî, Azzân b. Kays ile birlikte Sâlim b. Süveynî'yi Maskat'tan çıkardı. Azzân b. Kays dönemin ulemâsı tarafından imam seçildi. Onun Uman imâmı seçilmesinde Şarkîyye Hinâvîleri'nin şeyhi sıfatıyla seçiciler arasında yer alan Hârisî'nin de önemli rolü olmuştur. Diğer İbâzî ve Hinâvî liderleri arasında Saîd b. Halfân el-Halîfî ve Muhammed b. Süleyyim el-Garîbî de vardı. Ancak üç yıl sonra, babasının sağlığında Suhâr'a vali tayin edilen Saîd b. Sultân'ın beşinci oğlu Türkî Uman sultanı oldu ve tekrar Gâfirîler'e dayalı bir ordu kurdu. Hârisî, ölümüne kadar Türkî'ye ve ondan sonra yerine geçen oğlu Faysal'a karşı devamlı bir mücadeleye içinde oldu ve bir ara Maskat'ı ele geçirdi (1888). Ancak İngilizler'le iyi ilişkiler içinde bulunan Bû Saîd hânedanına son veremedi (bk. BÜ SAİD HÂNEGANI; UMAN). İbâzîler'in imâmı Saîd b. Halfân el-Halîfî'nin öldürülmesinden sonra İbâzî hareketinin reisliği uhdesine geçen Hârisî'den 1895 İbâzî literatüründe "el-imâm el-muhtesib" (geçici imâm) şeklinde bahsedilir. Abdullah b. Humeyd es-Sâlimî, Uman'ın iç kesimlerindeki Semâil'de gömülü bulunan Hârisî için bilgi verirken onun, döneminde helâl ve haramı en iyi bilen ve bunlara riayet konusunda çok titiz davranan gerçek bir İslâm âlimi olduğunu söyler (*Tuhfetü'l-a'yân*, II, 296).

Sâlih el-Hârisî'nin çeşitli sorulara verdiği cevaplar, 1916-1917 yıllarında A. Velîd

Saîd b. Humeyd b. Halîfeyn el-Hârisî tarafından düzene konularak *'Aynü'l-meşâlih* adıyla neşredilmiştir (Şam, ts.).

BİBLİYOGRAFYA :

İsâ b. Sâlih b. Ali el-Hârisî, *Hulâşatü'l-vesâ'il fi tertibi'l-mesâ'il*, Dimaşk, ts., tür.yer.; İbn Rûzeyk, *el-Fethu'l-mübîn fi sîreti's-sâdeti'l-Bû Sa'îdiyyîn* (nşr. Abdülmün'im Âmir – Muhammed Mürsî), Maskat 1397/1977, s. 474, 484, 485, 531, 546; *Delilü'l-Hâlic* (Târih), II, 766, 773, 775-776, 780-781, 784-787, 794-796, 811-818, 824-838, 886; Muhammed b. Abdullah es-Sâlimî, *Nehdatü'l-a'yân bi-hürriyyeti 'Umân*, Kahire, ts., s. 71-74; Abdullah b. Humeyd es-Sâlimî, *Tuhfetü'l-a'yân bi-sîreti ehli 'Umân*, Kahire 1380/1961, II, 218-297; Sâlim b. Hamûd es-Siyâbî, *Is'âfû'l-a'yân fi ensâbi ehli 'Umân*, Beyrut 1965, II, 284, 290, 295-296; R. G. Landen, *'Umân münzû 1856* (trc. M. Emîn Abdullah), Maskat 1966, s. 379-398; I. Skeet, *Muscat and Oman; the End of an Era*, London 1974, s. 94-97, 116; J. C. Wilkinson, "The İbâdî İmâma", *BSOAS*, XXXIX (1976), s. 535-551; a.mlf., "al-Hârithi", *EP Suppl.* (İng.), s. 355-356; C. F. Beckingham, "Bû Sa'îd", *EP* (İng.), I, 1281-1283; Mustafa L. Bilge, "Bergaş b. Saîd", *DİA*, V, 496-497.

MUSTAFA L. BİLGE

HÂRİSİYYE (الحرثية)

Ebü'l-Abbâs Ahmed b. Yûsuf el-Hârisî el-Abbâsî'ye (ö. 944/1537-38) nisbet edilen bir tarikat (bk. TARİKAT).

HÂRİSİYYE (الحرثية)

Hâriciler'den İbâziyye'ye mensup iken bilâhare ayrılan Hâris b. Yezîd el-İbâzî'nin görüşlerini benimseyenlere verilen ad (bk. İBÂZİYYE).

HÂRİSİYYE (الحرثية)

Abdullah b. Muâviye'nin ruhunun İshak b. Zeyd b. Hâris el-Ensârî'ye intikal ettiğine inanarak ve Cenâhiyye hareketi içinde yer alan aşırı Şii bir grup (bk. ŞİA).

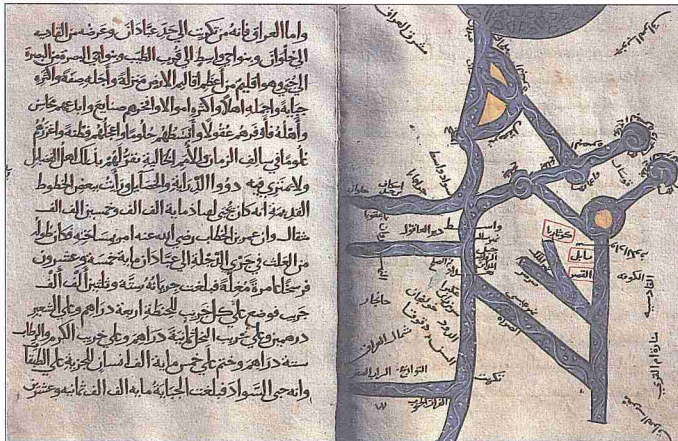
HARİTA (الخريطة)

Yeryüzünün tamamının veya bir kısmının coğrafi ve topografik durumunu gösteren çizim.

Modern Arapça'ya Batı dillerinden gelen harîta kelimesinin (çoğulu harâit) aslı Grekçe chartêstir (kâğıt, papirüs). Ortaçağ Arapçası'nda harita için cuğrâfiyâ, ca'râfiyâ, sûretü'l-arz, resmü'l-arz, sıfâtü'd-dünyâ ve eşkâlü'l-arz gibi tabirler kullanılmıştır.

İslâm öncesinde İranlılar idarî bakımdan dünyayı yedi ülkeye (kişver) ayırmışlardı. Eşit büyüklükte yedi daireden oluşan bu ülkelerden dördüncü daire (İranşehr) merkeze konulmuş, diğer altısı birbirine değecek şekilde onun etrafına yerleştirilmişti. Bu çizim tarzı müslüman haritacılar arasında fazla rağbet görmemiştir. Birûnî'ye göre bu sistemin dünyanın fizikî konumlarının gerçek düzeniyle veya astronomi kurallarıyla hiçbir ilişkisi yoktur (bk. Togan, s. 60-62).

Batlamyus-Marinos Geleneği. İslâm coğrafyacılarının benimsediği haritacılık, gerçekte birkaç asır etkisini devam ettiren Batlamyus (ö. 168 [?]) geleneğidir. Batlamyus coğrafyayı, "bilinen yeryüzü şekli ve hadiselerinin bir resim halinde tasviri" cümlesiyle tanımlar (Stevenson, s. 25). Sûrlu Marinos'un (ö. I. yüzyıl sonları) haritalarını ve coğrafya ile ilgili çalışmalarını ciddi biçimde inceleyerek yer yer övmesine rağmen bunlarda eksiklik ve hatalar bulan Batlamyus, bazı değişiklikler yapıp onun haritalarında abarttığı dünya kavramını küçültmüş ve şehirlerin konumlarını değiştirmiştir. Batlamyus'a göre Marinos'un eserindeki en önemli hata bir yerin bazan sadece enleminin, bazan da sadece boylamının verilmesidir. Batlamyus, onun harita yapma metodunu eleştirmesinin yanında uzaklıkları tayin etmekte yeterince inandırıcı bir metot seçmediğini belirtir. Enlem ve boylamları göstermek için kullan-

İbn Havkal'ın *el-Mesâlik ve'l-memâlik* adlı eserinde Irak ile İran'ın bir bölümünü gösteren harita (Süleymaniye Ktp., Ayasofya, nr. 2934, vr. 44^v-45^v)